

NOI PUNCTE ARHEOLOGICE PE HARTA JUDEȚULUI SUCEAVA (BAZINUL ȘOMUZULUI MARE)

DE

M. D. MATEI și EMIL EMANDI

Bazinul superior al Șomuzului Mare este cunoscut a fi avut în decursul evului mediu o viață destul de intensă. Documentele scrise menționează, în toată perioada cuprinsă între secolele XIV—XVII, un mare număr de așezări rurale, care făceau obiect de vânzări sau cumpărări, de danie sau de confirmări de proprietate, de litigii între proprietari etc. Cele mai multe dintre documente, prin conținutul lor clar și prin precizările pe care le fac în hotărnicirea satelor, contribuie în mod decisiv la localizarea așezărilor menționate nelăsând dubii nici asupra identificării acestora. În alte cazuri însă, în ciuda faptului că actele menționează (și nu numai a dată) numele cite unui sat, lipsa oricăror precizări de ordin topografic împiedică localizarea și identificarea acestuia. În acest sens, un caz reprezentativ este cel al satului Tulova, aflat vreme îndelungată în stăpînirea lui Ivan vornicul sau a urmașilor acestuia.

În lumina acestor realități, este în afara oricărei îndoieli faptul că atât vechimea așezărilor omenesti existente în bazinul superior al Șomuzului Mare, cât și densitatea acestora, stabilită pe baza identificărilor certe, situează zona amintită pe un loc de frunte printre acelea cu o veche și intensă viață românească medievală. Tocmai de aceea, cercetătorilor li se recomandă ca un imperativ științific major efectuarea unor repetate recunoașteri de teren, menite să contribuie la îmbogățirea cunoștințelor actuale referitoare la locuirea medievală din zona amintită, precum și la apariția cite mai grabnică a unor incertitudini care planează de multă vreme asupra istoriei unora din satele de aici.

În acest sens, cercetări de teren întreprinse recent în bazinul superior al Șomuzului Mare au permis efectuarea unor importante observații și recoltarea de materiale arheologice de cel mai mare interes științific. Unele dintre acestea pot fi raportate la așezări existente și astăzi în același loc în care erau menționate, în chip repetat, în documentele medievale, exemple edificatoare constituind satele: Zaharești (în documente, Zaharintși)¹, Liteni (Litanouși)², Stroești (Strointiși)³, Drăgoești,⁴ Rădășeni⁵ etc. În

¹ Documentele moldovenești înainte de Șefan cel Mare, ed. M. Costăchescu, I, 1931, p. 270—272 (86).

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ Deși satul este menționat pentru prima dată într-un document din 3 decembrie 1462, el se afla, încă de la începutul secolului al XV-lea, în stăpînirea unui boier Romașco, care beneficia de un privilegiu de la Alexandru cel Bun (cf. Documentele lui Ștefan cel Mare, ed. I. Bogdan, I, București, 1913, p. 66—69).

⁵ Documentele moldovenești..., p. 161—166 (53).

același timp însă, printre satele menționate de timpuriu în documentele interne din Moldova figurează, încă de la finele secolului al XIV-lea, satul Tulova, a cărui localizare sigură este îngreunată de lipsa din documente a precizărilor pe care să se sprijine o atare încercare. Situația n-ar fi decît una dintre multe altele similare, atît din Moldova cît și din Țara Românească, dacă importanța satului amintit n-ar fi sporită substanțial de împrejurările în care este menționat în documente : la Tulova își avea curtea unul dintre cei mai vechi boieri de divan din Moldova⁶, constatare deosebit de bogată în semnificații pentru studiul feudalismului românesc. Tocmai de aceea, atenția acordată identificării și cercetării pe cale arheologică a satului Tulova trebuie să fie deosebită.

Recunoașterile făcute în teren, ajutate de elementele de hidronimie populară păstrate pînă astăzi în mijlocul localnicilor, par a deschide calea pentru rezolvarea acestei probleme atît de importante și actuale pentru cercetarea arheologică românească. Într-adevăr, în cuprinsul satului Vorniceni Mari, într-o zonă restrînsă ca suprafață, străbătută de pîriul Stupca — afluent al pîriului *Tulova* (hidronim folosit în exclusivitate de localnici) — se află, la depărtare relativ mică unul față de celălalt, două puncte numite „La grădini” și, respectiv, „Tabla scurtă”, în cuprinsul cărora densitatea materialului arheologic medieval este deosebită. Aceste elemente ne fac să credem că ne aflăm în fața a două zone aparținînd vechiului sat Tulova, unde își avea curtea Ivan vornicul.

Materialele arheologice recoltate la suprafața solului în cele două puncte amintite (în marea lor majoritate fragmente ceramice) aparțin unei perioade pentru care se poate stabili, deocamdată, ca limită cronologică inferioară secolul al XIV-lea, iar ca limită superioară secolul al XVII-lea. Atît ca tehnică de execuție, cît și ca profil, fragmentele ceramice descoperite aici își află corespondențe bine încadrate cronologic în descoperiri făcute în alte așezări rurale contemporane cum este aceea de la Udești⁷ și, mai recent, de la Berchișești⁸, pe valea Moldovei.

Recunoașterile de suprafață din zona bazinului superior al Șomuzului Mare au prilejuit identificarea și a altor puncte bogate în material arheologic, datînd din epoca feudală și contemporan cu cel provenind din punctele amintite mai sus. Astfel, la o depărtare de circa 2 km NE. de satul Vorniceni Mari, în cuprinsul satului Liteni, s-au identificat alte cîteva puncte cu bogat material arheologic medieval, dintre care cel mai mare interes îl prezintă două : punctul denumit de localnici „La Săliște” și, respectiv, punctul numit „Dealul țiganului” (fig. 1). Situate de o parte și de alta a Șomuzului Mare, cele două puncte, dintre care primul poartă un nume ce nu mai are nevoie de comentarii suplimentare, par a se afla în raporturi cronologice semnificative. Într-adevăr, în cuprinsul punctului „Săliște” se află materiale arheologice care pot fi încadrate, cu titlu provizoriu, în secolele XIV—XVII (nefiind exclusă nici existența unor

⁶ M. Costăchescu, *Neamul lui Oană vornic de Suceava și satele lui*, Cercetări istorice, 1, 1930, p. 42—47; *Documentele moldovenești...*, I, p. 118.

⁷ Cf. M. D. Matei și Alexandru Rădulescu, *StMatSuceava*, 3, 1973, p. 265—287.

⁸ Descoperiri inedite.

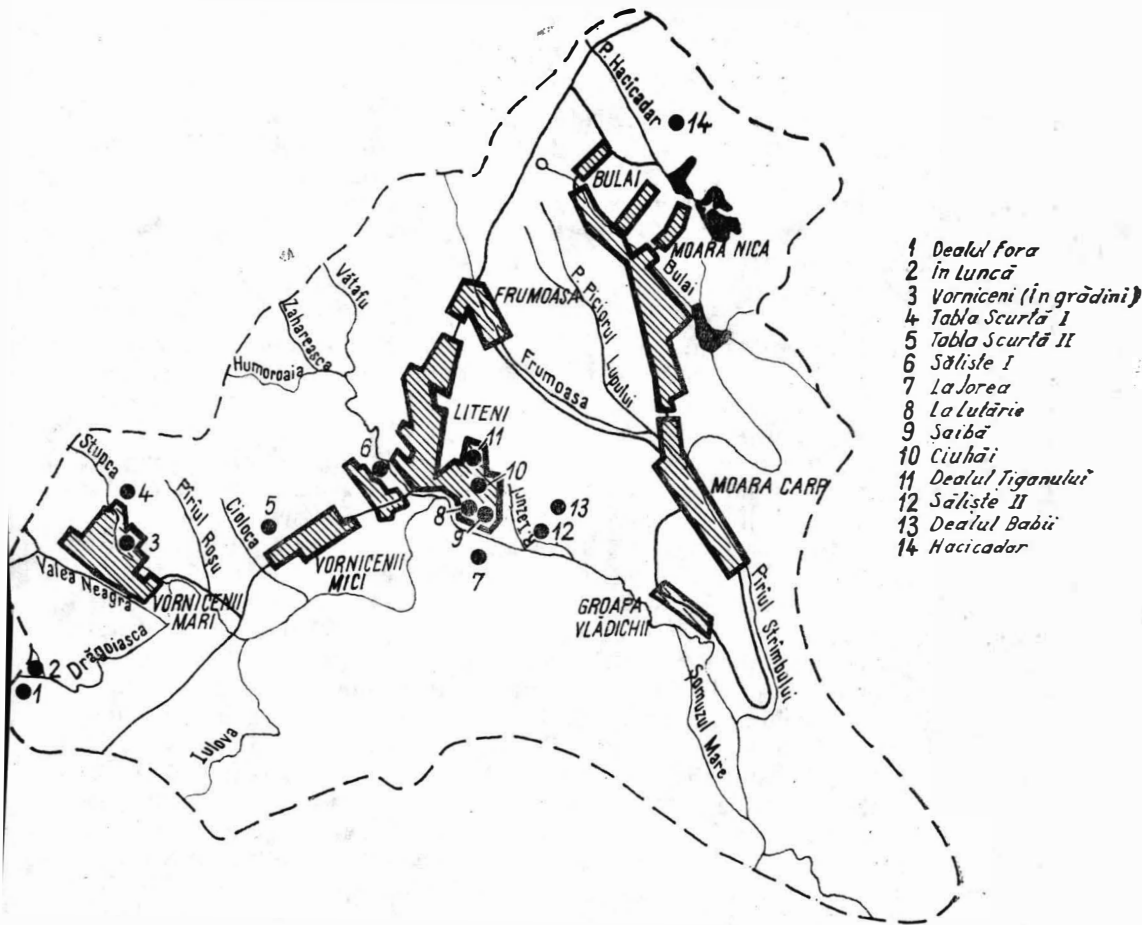

Fig. 1. Harta locuirii medievale (secolele XIV—XVII) din bazinul superior al Șomuzului Mare.

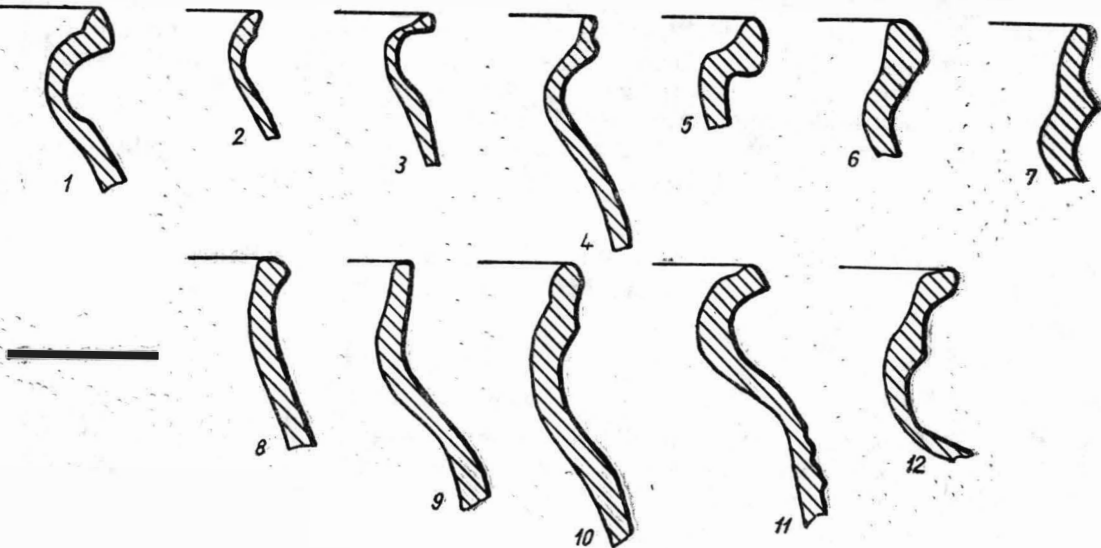

Fig. 2. Fragmente ceramice din secolele XIV—XV descoperite la : 1—4 Liteni — „Săliște I” ; 5—7 Liteni — „Dealul tiganului” ; 8—11 Vorniceni Mari — „în grădini” ; 12 Vorniceni Mari — „Tabla-Scurtă I”.

fragmente ceramice din secolul al XIII-lea), în timp ce pe „Dealul țigănului” cele mai timpurii materiale nu datează decât din secolul al XVI-lea. Această observație ne face să înclinăm a crede că zona cu cea mai veche locuire din cuprinsul actualului sat Liteni se află în punctul „Săliște” (unde, de altfel, împreună cu numeroase fragmente ceramice s-a descoperit și o monedă de argint a voievodului Petru I Mușat), cel de-al doilea punct putînd reprezenta o locuire mai tîrzie, întemeiată prin „roirea” unei părți a locuitorilor vechii așezări de la Liteni.

Încercînd a formula cîteva considerații de ordin mai general pe marginea materialului arheologic descoperit în cursul cercetărilor de suprafață amintite, vom desprinde în primul rînd unitatea desăvîrșită, sub raport tehnic și tipologic, a descoperirilor ceramice din zona cercetată, unitate pe care o interpretăm ca o dovadă în plus a locuirii de către o populație românească compactă, a bazinului superior a Șomuzului Mare, în veacurile evului de mijloc. Constatarea unei producții situate la un nivel tehnic uniform în întreaga zonă, în condițiile unei vizibile continuități tipologice locale, capătă valoarea unei dovezi arheologice certe a stabilității aici a unei populații românești vechi. În aceste împrejurări, observația că împreună cu ceramica de certă tradiție locală apar și rare fragmente de proveniență sau cel mai adesea de influență străină are darul de a sugera intrarea încă de timpuriu a locuitorilor zonei de care ne ocupăm într-un circuit de schimburi culturale la care au participat în primul rînd orașele. În plus, distanțele relativ mici la care se află așezările avute în vedere au permis acestora (dacă nu chiar le-au impus) păstrarea unor legături multiple și complexe, ce nu au putut rămîne fără urmări pe planul evoluției lor în cadrul orînduirii feudale. În acest sens, un indiciu pare a ne fi furnizat chiar de constatarea că, încă de la începutul secolului al XV-lea, cea mai mare parte a satelor amintite de noi la începutul acestor rînduri (Tulova, Stroinți, Zaharinți, Litanouți) se afla în stăpînirea aceleiași familii, mai exact, a urmașilor lui Ivan vornicul (acestora li se confirmă la 3 iunie 1429 săpînirea asupra satelor amintite)⁹. O atare situație invită la acceptarea existenței, în zona arătată, a unui domeniu feudal unitar, în cuprinsul căruia legăturile dintre sate trebuiau să fie nu numai permanente, dar mai ales complexe.

Înainte de a încheia, o ultimă remarcă : densitatea locuirii în această zonă a fost facilitată și întreținută pînă în zilele noastre de bogata rețea hidrologică ce se înregistrează aici pe un spațiu relativ restrîns.

NOUVEAUX SITES SUR LA CARTE ARCHÉOLOGIQUE DU DÉPARTEMENT DE SUCEAVA

(Bassin de Șomuzul Mare)

RÉSUMÉ

Les sources écrites médiévales mentionnent l'existence dans le bassin de Șomuzul Mare d'un assez grand nombre de villages. Si la plupart des villages (Zaharești, Liteni, Stroești, Drăgoești, Rădășeni) continuent

⁹ Documentele moldovenești..., p. 269—272 (86).

jusqu'à nos jours leur existence dans les endroits-mêmes où les sources médiévales les signalent et ne soulèvent aucun problème quant à leur localisation, dans certains cas la recherche archéologique s'impose afin d'identifier le site. C'est le cas notamment de Tulova, village mentionné très tôt par les sources médiévales, mais qu'on n'a pas encore identifié.

Les recherches faites par nous dans le bassin de Șomuzul Mare permettent de localiser ce village, où les sources écrites mentionnent l'existence de la Cour de Ivan vornic (l'un des plus anciens boïards moldaves) dans les limites de l'actuel village Vornicenii Mari.

Les mêmes recherches, pour nous fournir une bien riche quantité de matériaux archéologiques (surtout fragments céramiques datant du XIVe—XVIIe siècles), suggèrent un développement unitaire de la région, densément peuplée. Il n'y a pas de doute en ce qui concerne la population ancienne de cette contrée, la culture matérielle des habitants des villages portant les traits caractéristiques de la tradition locale, roumaine. Et, si l'interprétation des matériaux archéologiques ne semblera aucunement forcée, nous croyons pouvoir affirmer que les trouvailles ci-dessus mentionnées permettent de suivre, en même temps, le processus de l'apparition de nouveaux villages dans la région, jusqu'au XVIIe siècle, notamment.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Carte de l'habitat médiéval (XIVe—XVIIe siècles) du bassin de Șomuzul Mare.

Fig. 2. Fragments céramiques des XIVe — XVe siècles découverts à : 1—4 Liteni—• Săliște I • ; 5—7 Liteni—• Dealul țiganului • ; 8—11 Vornicenii Mari — • În grădini • ; 12 Vornicenii Mari— • Tabla-Scurtă I •.